

PAPER DETAILS

TITLE: KANT: BARIS İÇİN EBEDİ BİR REFERANS

AUTHORS: Vahap COSKUN

PAGES: 207-223

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2147587>

KANT: BARIŞ İÇİN EBEDİ BİR REFERANS

Vahap COŞKUN*

ÖZ

Immanuel Kant, felsefe tarihini derinden etkileyen bir düşündürdür. Onun siyasal düşüncesinin odağında ahlak yer alır. Siyaset, ahlakın amaçlarına saygı göstermelidir. Ahlak ise, savaşı yasaklar ve barışı bir hedef olarak belirler. “Ebedi Barış, bu fikri temel üzerine inşa edilir. Kant bu çalışmasında, savaşın nasıl önleneceği ve sürekli bir barışın nasıl kurulacağı sorularını açıklığa kavuşturmaya çalışır.

Elbette Kant, mutlak bir barışın tam anlamıyla gerçekleşmeyeceğini bilir. Ama dünyayı daha iyi bir yer kılmak için, barışı savunmanın ve barış için çalışmanın öneminin altını çizer. Zor zamanları arkada bırakmak için, barış hakkını ve talebini savunmak gerekir. Kant’a göre bu, hem ahlaki bir ödev hem de varoluşsal bir ihtiyaçtır.

İnsan özgürlüğü doktrininin en güçlü ve tutarlı savunucusu olan Kant’ın bu felsefi metni, insanlığın en büyük sorunu olan savaşa çare bulmak için başvuru olan temel referans olmuştur. Tesiri çağlar aşan Kant fikriyatı, bugün de barış için insanlığa yol göstermeye devam ediyor.

Anahtar Kelimeler: Kant, aydınlanma, siyaset, ahlak, evrensel barış.

* Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, E-Mail: vahapcoskun@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3478-2146.

Makalenin Gönderim Tarihi : 18.08.2021.

Makalenin Kabul Tarihi : 25.11.2021.

KANT: AN ETERNAL REFERENCE FOR PEACE

ABSTRACT

Immanuel Kant is a thinker who deeply influenced the history of philosophy. Morality is at the center of his political thought. Politics must respect the aim of morality. Morality, on the other hand, forbids war and sets peace as an end. “Perpetual Peace” is built on this idea. In this work, Kant tries to clarify the questions of how to prevent war and how to establish a permanent peace.

Of course, Kant knows that an absolute peace cannot be achieved completely. Yet, he underlines the importance of advocating for peace and working for peace in order to make the world a better place. To leave the difficult times behind, it is necessary to defend the right and demand for peace. According to Kant, this is both a moral duty and an existential need.

This philosophical text of Kant, who is the strongest and most consistent defender of the doctrine of human freedom, has been the main reference to find a solution to war, the biggest problem of humanity. The idea of Kant, whose influence goes beyond the ages, continues to guide humanity for peace today.

Keywords: Kant, enlightenment, politics, morality, universal peace.

I. GİRİŞ

Antik Yunan filozoflarından sonra gelmiş geçmiş en büyük filozof olarak kabul edilen Immanuel Kant, 1724’te, Doğu Prusya’nın Königsberg kasabasında doğar ve 1804’te 80 yaşına ayak basarken yine bu kasabada hayata veda eder. Vaktine göre uzunca sayılabilecek ömründe, doğduğu kentin dışına neredeyse hiç çıkmaz, bütün hayatı orada geçer.

Kant’ın titizliği dillere destandır. Günlük işlerinden asla taviz vermez, programını dakikası dakikasına uygular. Öyle ki onun bu özelliği hakkında birçok fıkra üretilir, hikayeler anlatılır. Mesela hemşerilerinin saatlerini ona göre ayarlandığı söylenir. Kant, kapılarının ya da pencerelerinin önünde geçtiğinde saatin kaç olduğu bellidir! Rivayet edilir ki, günlük rutinini bozan ender olaylardan biri, Fransız Devrimi’ni haber veren gazeteleri almak için öğlen yürüyüş güzergahı değiştirmesidir.

Yoğun mücadele ettiği ve sıkıntılarla boğuştuğu zor bir hayatı olmaz. Sakin ve dingin yaşar. Lakin bu, onun dünyadan elini yağını

çekmiş münzevi bir filozof olduğu anlamına da gelmez. Hoşsohbet, mizahı sever, espriden anlar, şık giyinir ve eğlencelidir. Königsberg Üniversitesi'nde otuz yıldan fazla profesör olarak ders verir. Parlak bir öğretmendir; dersleri, sohbetleri, konferansları her daim yoğun bir alakayla takip edilir.

Modern çağın üniversite hocası olan ilk büyük filozofudur. Descartes, Spinoza, Leibniz, Locke, Berkeley ve Hume gibi filozofların hiçbiri üniversite hocalığı yapmazlar. Kant'tan sonra da 19. yüzyılda yaşayan büyük filozoflar içinde –Hegel istisna- yolu üniversiteye düşenlerin sayısı azdır. Kierkegaard, Marx, Mill ve Nietzsche de akademisyen cübbesi giymezler. Filozofların üniversiteyi mekan bellemesi, daha ziyade 20. yüzyılın hadisesidir.

Kant, gençlik ve olgunluk döneminde yazdıklarıyla tanınmaya başlar. Fakat ona çağları aşan bir ün kazandıran eserlerini 57 yaşından 70'li yaşlarına kadar uzanan dönemde yayımlar. “Saf Aklın Eleştirisi”ni yazdığında 57, “Ahlak Metafiziğinin Temel İlkeleri” yazdığında ise 61 yaşındadır. “Pratik Aklın Eleştirisi” 64 ve “Yargı Gücünün Eleştirisi” de 66 yaşının ürünüdür.¹

Kant, “birinci derecede yaratıcı bir deha”dır, ömrü boyunca düşünür ve biriktirir, biriktirdiklerini aklın ve tecrübenin süzgecinden geçirerek damıtır. Kant'ı “muhtemelen şimdiye kadar yaşamış insan özgürlüğü doktrininin en güçlü ve tutarlı savunucusu” tanımlayan Bourke, onun en verimli dönemlerini geçirdiği ve tesiri asırlarca sürecek olan yapıtlara imza attığı ömrünün son dönemlerinde “savaşın önlenmesi” meselesiyle daha yakından alakadar olduğunun altını çizer.² 1795'te 71 yaşındayken kaleme aldığı ve Kant'ın “kamuya açık metinleri”³ diyebileceğimiz birkaç metninden biri olan “Ebedi Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme”⁴ de bu dönemin bir ürünüdür.

¹ Bryan Magee; Büyük Filozoflar, Çeviri: Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001, s. 173-174.

² John Bourke; Kant's Doctrine of 'Perpetual Peace, Philosophy , Vol. 17, No. 68, November 1942, s. 325.

³ Levin Basut; Kant'ta Ebedi Barış Çerçevesinde Dünya Yurttaşlığı Kavramı ve İnsanın Değeri, <https://konigsberggradyosu.com/2020/08/31/kantta-ebedi-baris-cercevesinde-dunya-yurttasligi-kavrami-ve-insanin-degeri/>, Erişim Tarihi: 01.08.2021.

⁴ Immanuel Kant; Sürekli Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme (b.y: Seçilmiş Yazılar, s. 223-266), Çeviri: Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.

II. EBEDİ BARIŞ'IN TARİHSEL ZEMİNİ

Evrensel bir barışın tesis edilmesinin yol ve yöntemlerini tartışan bu kısa metnin ilham kaynağı, 5 Nisan 1795'te Prusya ve Fransa arasında imzalanan Basel Anlaşması'dır. "*Fransız Devrimi'ni takip eden savaşların ilk aşamasını kapatan Basel Anlaşması*"⁵, iki devletin hukuk zemininde bir masa etrafında bir araya gelip aralarındaki savaşı sonlandırabileceğini göstermiştir. Kant, buradan edindiği umutla, bütün devletler arasında hukuk aracılığıyla barışın sağlanabileceği ve sürdürülebileceği fikrine varmıştır.⁶

"Ebedi Barış", Kant'ın savaşı, barışı ve bunların insanlık için taşıdığı değeri tartıştığı tek eser değildir; lakin o, bahse konu kavramlar hakkındaki görüşlerini en eksiksiz ve en sistematik biçimde bu incelemede kaleme alır.⁷ İnceleme "hınzır" bir ironi ile başlar: Hollandalı bir hancının mezarlık resmi içeren tabelasının üzerinde "*Ebedi Barış*" ifadesi yazılıdır. Hancının verdiği mesajın üç muhatabı vardır:

İlki, mutlak bir huzura ancak mezarda kavuşabilecek olan insanlıktır. İkincisi, daimi bir barışa ancak bütün dünyayı yok ettikten sonra varabilecek olan savaşa doymaz yöneticilerdir. Ve üçüncüsü de, sürekli bir barışı ancak rüyasında görebilecek olan hayalperest filozoflardır. Peki, gerçekten durum bu kadar vahim midir? Ebedi barış, sadece rüyada veya ölümden mi mümkün olabilir?

III. EBEDİ BARIŞIN ÖN ŞARTLARI

Kant, bu keskin hicivden hareketler barışın ve savaşın hallerini inceler, savaşların sebeplerini irdeler ve sürekli bir barışın mümkün olup olmadığını tartışır. Sürekli bir barış için altı ön şart, üç nihai şart ve "ebedi barışın garantisi" başlığını taşıyan iki uzun ek ileri sürer. Kant'ı böyle bir formatı tercih etmesinin altında, barışı bir "*program*" mahiyetinde önerme çabası yatar. Denemeyi, altına imza koyacak tüm tarafları bağlayacak bir "*model anlaşma taslağı*" biçiminde hazırlayan

⁵ Bourke, s. 325.

⁶ Zehra Tatlı; Kant'ın Ebedi Barış İdeali Bağlamında Habermas ve Rawls'ta Uluslararası Hukuk, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2014, s. 54.

⁷ Bourke, s. 325.

Kant, siyasetçilerden bu programa, bu anlaşma taslağına uygun davranmalarını bekler.⁸

Kant’a göre sürekli bir barış için yerine getirilmesi gereken ön şartlar altı tanedir:

- İçinde gizlenmiş yeni bir savaş nedeni bulunan hiçbir antlaşma bir barış anlaşması sayılamaz.
- İster küçük ister büyük olsun hiçbir bağımsız devlet başka bir devletin egemenliği altına asla geçmemelidir.
- Sürekli ordular zamanla bütünüyle ortadan kalkmalıdır.
- Devlet dış çıkarlarını gözetmek için borçlanmalara girişmemelidir.
- Hiçbir devlet diğer bir devletin anayasasına veya hükümetine zor kullanarak karışmamalıdır.
- Hiçbir devlet, savaşta ileride barış yapılacağı zaman, devletlerin birbirlerine karşılıklı güven duymalarını imkansız kılacak yollara başvurmamalıdır.

Her birini ayrıntılı bir biçimde açıkladığı bu şartlar arasında da ikili bir ayrıma gider. Başkasının egemenliğine girmemek, orduları lağvetmek ve borçlanmamak gibi maddelerin uygulanmaları koşullara bağlıdır, yürürlüğe konmaları bir süre için geri bırakılabilir. Bunlara “*geniş yasalar*” adını verir.

Yeni bir savaşa yol açacak uygulamalardan kaçınmak, başkasına karşı zor kullanmamak ve karşılıklı güveni olanaksız kılacak davranışlardan kaçınmak gibi maddelerin ise, hemen tatbik edilmeleri gerekir. Bunları da “*sıkı (katı) yasalar*” olarak tanımlar.

“Savaş içinde bile düşmanın düşünce biçimine karşı biraz güvenin kalması gerekir; böyle olmazsa, bir barış anlaşması yapmak da olanaksızlaşacak ve çarpışma bir imha savaşı (bellum internecium) biçiminde soysuzlaşacaktır... Bir tümünden yok etme savaşı (ad internoscionem) taraflardan her ikisinin de hukukunu bütünüyle ortadan kaldıracağından, sürekli barışa ancak insan türünün o engin (geniş)

⁸ Enver Bozkurt; Kant’ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması, Anayasa Yargısı, Yıl 2007, Cilt 23, Sayı 1, 2007, s. 502-503.

*mezarlığında kavuşabilmiş olacaktır. Bu yüzden böyle bir savaşı ve böyle bir savaşa sürükleyecek yolları kesinlikle yasak saymak gerekir.*⁹

Kant, bir arada yaşayan insanlar arasındaki doğal durumu bir barış durumu olarak değil, ilan edilmemiş olsa bile her an patlayabilecek bir savaş durumu olarak görür. Savaş, bir “kanunsuzluk” halidir. Kanunsuzluktan kasıt, toplumun hukuk düzeni altına alınmadığı, tabiat halidir.¹⁰ Savaş, hukukun olmadığı bir durumda hakkını kuvvet kullanarak elde etmek veya müdafaa etmek için müracaat edilen zorunlu ama yıkıcı bir araçtır. Savaş, hak ve adalete hizmet etmez, aksine insanlığa karşı bir suç teşkil eder.¹¹

Zira Kant fikriyatı, bireylerin özgürlüğüne dayanır. Bireyin özerkliği ve özgürlüğü, insanın ahlakiliğinin zorunlu bir ön şartıdır. İnsanın özgür olduğunu varsaymadan, ona herhangi bir ahlaki sorumluluk yüklenemez.¹² Bireylere, başkalarının veya toplumun amaçları için birer araç olarak muamele edilemeyeceği ve onların kendi başlarına amaç oldukları düşüncesi Kantçı ahlakın merkezinde yer alır.¹³

Binaenaleyh insan özgürlüğü, siyasetin, ahlakın ve hukukun temelidir. Siyasetin ve hukukun gayesi, bizatihi amaç olan insanın özgür olmasını sağlamaktır.¹⁴ Oysa savaş, kaçınılmaz olarak, insanın ahlaka aykırı bir şekilde araç olarak kullanılmasına neden olur. Kant, savaşın doğrudan ahlak tarafından yasaklandığını belirtir. Çünkü ahlak, insanları bir “şey” ya da bir “araç” olarak görmez. Savaş halinde devlet, ahlaka saldırır ve yıkıma uğratır. Vahamet arz eden bu halden çıkış ancak hukuk ile olur; hukukun/yasal düzenin bir barış ve güvenlik ortamı yaratması gerekir.¹⁵

⁹ Kant, s. 230.

¹⁰ Ernst Hirsch; Kant’ın Ebedi Barış Üzerindeki Felsefi Denemesi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 3, sayı 1, 1946, s. 269.

¹¹ Bozkurt, s. 509.

¹² Donald Tannenbaum – David Schultz; Siyasi Düşünce Tarihi, Çeviri: Fatih Demirci, Adres Yayınları, Ankara, 2005, s. 306.

¹³ Norman P. Barry; Modern Siyaset Teorisi, Çeviri: Mustafa Erdoğan – Yusuf Şahin, Liberte Yayınları, Ankara, 2004, s. 142.

¹⁴ Tannenbaum – Schultz, s. 306-307.

¹⁵ Patrick Riley; Immanuel Kant, (b.y: Blackwell’in Siyasal Düşünceler Ansiklopedisi, II. Cilt), Çeviri. Bülent Peker – Nevzat Kırac, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995, s. 14-15.

“Tabiat halinden çıkmak için barış halinin kurulması icap eder. Barış halini kurmak demek hukuk düzenini kurmak demektir. Nitekim ‘edebi barı’ tabi ‘hukuki düzen’ tabirinin müteradifinden başka bir şey değildir. Nasıl insanların eseri olan hukuk sayesinde devletler içinde ebedi barış durumu gerçekleştirilmiş ise aynı tarzda bütün dünya için de ebedi barış durumu insanlar tarafından kurulacak hukuki düzen şekli olarak tecelli edecektir.”¹⁶

Hülasa barış tabii ya da hazır bir hal değil, kurulması gereken bir haldir. İyi de nasıl?

Barış, mütarekeden farklıdır. Mütareke, düşmanlıkların belli bir süre geçici olarak durdurulmasını anlatırken, barış bütün düşmanlıkların son bulmasını ifade eder. Barış, maddi ve manevi savaş gerekçelerine son verir, tüm düşmanlıkları nihayetlendirir. Barış durumunda taraflar, ileriki zamanlarda aralarında çıkması muhtemel ihtilaflara çatışmayla, saldırıyla, savaşla bir ‘çözüm’ aramayacaklarının teminatını, bir yazılı metinle birbirlerine ve halka verirler. Bu niteliğiyle barış “bütün düşmanlıkların sonu” manasını verir.¹⁷

Böyle bir barış vücut bulması için, sadece saldırgan davranışların bitmesi yetmez, aynı zamanda düşünce ve yaklaşım olarak barışın kabul edilmesi, içselleştirilmesi gerekir.¹⁸

“Ebedi barış olarak adlandırılmış olan dünya hukuk düzeni kurtulmak ve devletler arasındaki kanunsuzluk (yani tabiat hali) kanun yani hukuk durumuna kalbedilmek gerçekten arzu edilirse herhangi bir hukuki teşkilata karar vermeden önce, hiç olmazsa aynı zamanda, şimdiye kadar harbin hazırlanması ve yapılması zarureti zaviyesinden ferdlerin zihinlerinde yaradılmış olan haleti ruhiyenin yerine, dünya hukuk düzeninin kurulması ve temin edilmesi zarureti fikrinden doğan yeni bir ruhun kaim olması şarttır.”¹⁹

Daimi bir barış; salt düşmandan korunmak için tedbir almakla ya da düşmanın hiçbir eylemde bulunmamasıyla sağlanmaz, her bir devletin bir diğerinin kişisel güvenliği hakkında garanti vermesiyle sağlanabilir.

¹⁶ Hirsch, s. 269.

¹⁷ Basut, Kant’ta Ebedi Barış Çerçevesinde Dünya Yurttaşlığı Kavramı ve İnsanın Değeri, <https://konigsbergadyosu.com/2020/08/31/kantta-ebedi-baris-cercevesinde-dunya-yurttasligi-kavrami-ve-insanin-degeri/>

¹⁸ Bozkurt, s. 504-505.

¹⁹ Hirsch, s. 287.

Bu da hukuki bir düzeni zorunlu kılar. Eğer barışçıl bir hukuki düzen oluşturulmazsa, devletler birbirlerine düşman gibi davranabilir.

Kant’a göre “*en büyük siyasi hayır*” ve “*doğanın insan soyunu çözmeye mecbur ettiği en büyük ve en zor mesele olan*” barışa, bir kerede ve kısa sürede varılmaz.²⁰ İnsan, yavaş yavaş halledilecek olan bu meseleyi çözmek için sürekli bir çaba sarf etmekle görevlidir. Ebedi barış, değersiz bir fikir veya ciddiye alınmayacak bir rüya değil, insanlığın ulaşmak için gayret göstermekle yükümlü olduğu en yüksek değerlerden biridir.

“*Kant’a göre ‘son-erek’ (Endzweck) olarak insan, son derece değerli bir var olandır; onun korunması ve ona belli bir tarzda muamele edilmesi gerekmektedir. Ebedi Barış’ın kurulması çabası, son-erek olan insanın korunması çabasıdır ve ‘bu boş bir ide değil, bir görevdir.’ (Aufgabe)*”²¹

IV. EDEBİ BARIŞIN NİHAİ ŞARTLARI

Kant, bu bağlamda devletlerin arasında sürekli bir barışı hakim kılmak için üç nihai şart sıralar.

İlk nihai şart, her devletin sivil anayasasının cumhuriyetçi olmasıdır. Kant cumhuriyetçi bir anayasanın, bir toplumun üyelerine özgürlük, eşitlik ve ortak bir yasa koyucuya bağlılık sağlayan tek anayasal düzen olduğunu belirtir. Demokrasi ve cumhuriyeti farklı anlamlarda kullanır; demokrasinin bir devlet biçimi, cumhuriyetin ise bir hükümet biçimi olduğunu yazar. Ancak, barışa nasıl varılacağını anlatırken bu iki kavrama benzer anlamlar yükler.

Ona göre, cumhuriyetçi olmayan bir rejimin savaş çıkarması kolaydır. Devletin sahibi olan ama toplumun üyesi olmayan hükümdar, şahsi herhangi bir kaygı duymadan, bir savaş kararı alabilir. Sıradan bir sorunu bile büyütür bir savaş nedeni haline getirebilir ve bunu meşru gösterme işini de her zaman hazır bekleyen diplomatlarına bırakabilir.

²⁰ Bourke, s. 326.

²¹ Basut, Kant’ta Ebedi Barış Çerçevesinde Dünya Yurttaşlığı Kavramı ve İnsanın Değeri, <https://konigsbergadyosu.com/2020/08/31/kantta-ebedi-baris-cercevesinde-dunya-yurttasligi-kavrami-ve-insanin-degeri/>

Oysa cumhuriyetçi ya da demokratik rejimlerde karar hakkı halktadır. Halk, bir savaşa girmeden önce uzun boylu düşünmek zorunda kalır. Savaşın kendisine getireceği fenalıkları ve sırtlarına yükleyeceği yükleri öngörür ve bu nedenle savaşa arzusu içinde olmaz. Elbette kendini savunmak mecburiyetinde kaldığında savaşa karar verebilir ama bu zaruret dışında herhangi bir savaş lehinde oy kullanmaz.

“Cumhuriyetçi anayasaya göre, ‘savaş ilan edilmeli mi, edilmemeli mi?’ sorusu ancak yurttaşların oylarıyla yanıtlanabilir. Yurttaşların da savaşa karar vermeden önce uzun uzun ikircikli kalmaları doğaldır; çünkü bu kararlar kendi üzerlerine savaşın çökerteceği aşağıdaki kötülüklerle katlanma kararını da vermiş olacaktırlar. Savaşta kendi dövüşmek, savaşın giderlerini kendi ceplerinden ödemek, savaşın ardında bırakacağı yıkıntıları güçlüklerle onarmak ve en sonunda da sanki bir bu eksikmiş gibi, durmadan çıkacak yeni savaşlar yüzünden bir türlü ödenemeyecek olan ve barışı bile acılı ve sıkıntılı yapacak ulusal borçlanmalara girmek.” (s. 234)

Kant, burada açık sözlüdür; akıl sahibi olan ve kendini seven varlıklar olarak insanların, kendi felaketleri olacak bir savaşa girmekten mümkün merteye imtina edeceklerini söyler. Yapılması gereken, yurttaşların savaşa karşı çıkmasını sağlayacak bir anayasal düzenin, cumhuriyetçiliğin, kurulmasıdır.²²

Böylelikle Kant, insanları daimi bir barışa götürebilecek tek anayasanın cumhuriyetçi bir anayasa olduğunu söyler. Cumhuriyetçi düzen bütün dünyaya yayıldığında, bütün devletler cumhuriyet ile yönetildiklerinde, vatandaşlarının rızası hilafına savaş kararı alınamayacağından devletler de birbirleriyle savaşamazlar.

Kant’ın “cumhuriyetçi” ifadesinin, günümüzde büyük ölçüde “liberal demokrasi” kavramına tekabül ettiği söylenebilir. Zira Kant “cumhuriyetçi” derken, “insan haklarına mutlak saygı gösteren bir siyasi örgütlenme biçimi” kasteder. Kant’a göre, saf bir demokrasi, despotizm üretir ve çoğunluğunun istibdadına sebep olur. Cumhuriyetçi bir yönetim ise, anayasal bir demokrasiye denk düşer ve “insan haklarıyla sınırlanan katılımcı bir süreci” anlatır.²³

Aslında Kant’tan önce Thomas Paine ve Kant’tan sonra Alexis de Tocqueville de benzer görüşleri savunurlar; cumhuriyetçi veya

²² Riley, s. 15.

²³ Bozkurt, s. 511. Ayrıca Tanenbaum- Schultz, s. 303-304; Barry, s. 67.

demokratik ülkelerin savaşmak konusunda daha az heveskar olduklarını ifade ederler. Nitekim bu çizgi, daha sonra 20. Yüzyılda siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatürünün gözde kavramlarından biri olan “*demokratik barış teorisinin*” fikri alt yapısını oluşturur.²⁴

İkinci nihai şart, devletler hukukunun özgür devletlerden kurulu bir federasyona dayanmasıdır. Akıl, bütün ahlaki yasaların yüce mahkemesidir ve o, savaşı hukuksal bir yol olarak kullanmayı şiddetle lanetler. Buna karşılık barışı da mutlak bir yükümlülük olarak tanır. Ne var ki uluslararası bir antlaşma olmadan barışın kurulması da olanaksızdır. Barış, devletlerin özel nitelikte bir ittifakını gerektirir. Kant, bütün savaşları bitirebilecek bu ittifaka “*Barış birleşmesi*” der.

Bu ittifakın amacı herhangi bir devlete bir diğeri üzerinde hakimiyet sağlamak değildir. Aksine ittifaka dahil olan her devletin özgürlüğünü temin etmektir. Kant, adil ve kalıcı bir barışa zemin hazırlayacak olan böyle barış ittifakının dayandığı bir federalizm düşüncesinin zamanla gerçekleştirilebileceğine dair iyimser düşüncelere sahiptir. Bütün devletlerin oluşturacağı sağlam bir ortaklığının gerçekleştirilebileceğini kanıtlamanın mümkün olduğunu söyler.

“Çünkü eğer güçlü olduğu kadar aydınlanmış da olan bir ulus, özü gereği sürekli barışa eğilimli bir hükümet biçimi olan cumhuriyet biçiminde kurulma mutluluğuna da ererse, artık böyle bir federatif ittifakın ortak bir noktası, merkezi de kurulmuş olacaktır, ki öteki

²⁴ “Kant’ın henüz empirik olarak çürütülmemiş, dolayısıyla bugün için hala doğru olarak kabul edebileceğimiz bir görüşü var. Siyaset biliminde “demokratik barış” adı verilen bu görüş, demokrasiyle yönetilen ülkelerin birbirlerine karşı savaşmayacaklarını iddia eder. Kant’tan günümüze gelen bu iddianın bugün bile geçerliliğini koruması siyaset biliminin bir muammasıdır. Çünkü ‘demokratik barış’ fenomeni demokrasiyle yönetilen ülkelerin barışçıl oldukları anlamına gelmiyor; bu ülkeler de en az diğerleri kadar sık ve diğerleri kadar haksız nedenlerle savaşlara giriyorlar, fark sadece *kendi aralarında* barışçıl olmalarında. Bu fenomenden iki farklı sonuç çıkarabiliriz: 1) Yeryüzündeki her ülke demokrasiyle yönetilse ebedî barış tesis edilmiş olur. 2) Demokrasiler gerçek anlamda barışçıl olmadıkları için yeryüzündeki her ülkenin demokrasiyle yönetilmesi gibi *samimi* bir arzuları da olmayacak, kimi çıkarları demokrasiyle yönetilmeyen ülkelerin varlığını şart koşacaktır.” Nebil Reyhani; Ebedi Barışın Olabilirliğine Kant’ın İnancı, http://nebilreyhani.yolasite.com/kant_ebedi_baris.php, Erişim Tarihi: 01.08.2021.

devletlerde Devletler Hukuku ilkelerine uygun olarak, kendi özgürlüklerini güvence altına almak üzere bu merkeze katılabileceklerdir. Bu bağlaşma böylece her gün yeni katılımlarla daha da genişleyecektir."²⁵ (s. 239-240)

Kant'a göre, birbiriyle olan ilişkilerinde devletleri savaştan alıkoyacak yegane akli yol, devletlerin de insanlar gibi başıboş ve yabanıl özgürlüklerinden vazgeçip, genel yasaların altına girmeleri ve bütün dünya uluslarını kapsayacak bir uluslar devleti (civitas centium) kurmalarındır. Lakin devletler, teoride doğru buldukları bu ilkeyi tatbikatta reddederler. Eğer bir dünya cumhuriyeti kurmak pratikte imkansız ise, o zaman yapılabilecek tek şey, barış için sürekli genişlemeye müsait ittifaklar kurmaktır.

*"Eğer her şeyin yitirilmesi istenmiyorsa, olumsuz da olsa, elde geriye ancak savaşı engelleyecek, yolundan çevirecek ve bu haksız ve insan yakışmaz tutkunun sellerini önleyebilecek kadar, devamlı bir ittifak düşüncesi kalmaktadır. Ama her zaman bu ittifakın bozulması karabasani içinde yaşanacaktır."*²⁶ (s. 240)

Ve üçüncü nihai şart da, dünya vatandaşlığı hukukunun evrensel misafirlik koşulları ile sınırlandırılmasıdır. Misafirlik koşulları derken iki hususu kasteder: Biri, her yabancı gelmiş memlekette düşmanca muamele görmemesi hakkıdır. Bulunduğu yerde huzuru bozmadıkça bir yabancıya düşmanca davranılmaz. Diğeri ise, yeryüzünün ortak sahipleri olmaları bakımından bütün insanların birbirlerinden topluma kabul edilmelerini isteme hakkına sahip olmalarıdır.

Kant bir dünya vatandaşlığı tasavvur eder. Ona göre dünya vatandaşlığına yadırgatıcı ya da abartılı bir talep olarak bakılmamalıdır. Keza dünya vatandaşlığı, yazılı ya da doğal hukuk düzeninin tamamlanmasının zorunlu bir son adımı olarak da görülmemelidir. Dünya vatandaşlığı için öncelikle herkese insan haklarını garanti edecek sağlam bir kamu hukuku oluşturulmalı, oradan da sürekli barışa doğru ilerlenmelidir.

Ebedi barışa ancak ön ve nihai maddelere riayet etmekle varılır. Ancak bu, öyle rahatlıkla üstesinden gelinebilecek bir vazife değildir. Çünkü savaş çıkarmak ve savaşa yandaş yazılmak kolaydır. Kant, biraz da hayıflanarak, savaş için özel bir nedene gereksinim duyulmadığını,

²⁵ Kant, s. 239.

²⁶ Kant, s. 240.

savaşın köklerinin sanki insan doğasının içine uzanmış gibi durduğunu yazar.²⁷ İnsanın hayatını ortaya koyması, her türlü menfaatin üzerinde, asil bir davranış olarak yüceltilir. Savaşçılar cesaretlerinden ötürü kutsanır. Savaş soylu insanların ayrıcalığı olarak görüldüğünden savaşa methiyeler düzülür. Savaş taraftarlarının sesi yüksek çıkar.

“Her zaman ve her yerde harbi methedenler vardır. Onlar arasında yalnız politikacılar, askerler, silah fabrikatörleri değil, aynı zamanda mütefekkir ve yüce filozoflar da bulunmaktadır. Onlara göre ebedi barış fikrini ortaya koyan ve hatta bu fikrin gerçekleştirilmesiyle da uğraşan kimseler, yalnız iğrenç kosmopolitler olmayıp aynı zamanda insanoğlunun en değerli istidat ve vasıfların tekamülüne mani olan ve binnetice dünyanın ilerlemesini imkansız kılan muzir ve tehlikeli hayalperestlerdir. Çünkü fertlerle milletlerin hakiki değerini ayarlamak için en emin ve sağlam ölçü, ferd ve milletleri, bütün maddi ve manevi kuvvetlerini son haddine kadar toplamağa davet ve icbar eden harptir, derler.”²⁸

Barışı konuşmak ise her zaman daha zordur. Hele histerinin koyulaştığı dönemlerde barışı dillendirmek basbayağı tehlikeli bir iş olur. Savaşı bitirmek ve barışı telaffuz etmek için açılan her ağızı kapatmaya hevesli çok sayıda el bulunur. Barış çağrıları kimi için manasız bir laf, kimi için devletin çıkarlarını gözetmeyen bir gaflet hali, kimi için de düşmanın/düşmanların ekmeğine yağ süren bir hainliktir.

Peki, barışa engel bu açmazdan nasıl çıkılabilir? Kant, Ebedi Barış'ın girişinde, bu denemesinin siyasetçileri rahatsız etmesinin muhtemel olduğunu yazar. İktidarların, filozofları ve siyaset kuramcılarını sırtında yumurta küfesi taşımayan, soyut düşüncelerin peşinde koşan, beceriksiz ve toy oyuncular olarak gördüklerini; onları bazen susturmaya veya ortadan kaldırmaya çalıştıklarını bazen de görmezden de geldiklerini belirtir. Hiçbir siyasal ihtirası olmayan bir kişi olarak, yazdıklarından devlete karşı bir suç çıkarılmamasını umduğu söyler.

Oysa demokratik tartışma hayatidir. Kant düşüncesinde Aydınlanma, bir kişinin sahip olduğu anlama yeteneğini kullanarak sorgulamasını, hükümler çıkarmasını ve siyasal sonuçlara varmasını temsil ettiği gibi, tartışmaları araştırmak ve çözmek için akla başvuran bir

²⁷ Bourke, s. 326.

²⁸ Hirsch, s. 281.

kamuyu da temsil eder. Öyleyse demokratik tartışmadan korkmamak gerekir. Kant bu kabulden hareketle barışa varmak için koyduğu ön ve nihai şartlara bir yenisini ekler: “Savaş için silahlanmış devletler, sürekli barışı mümkün kılacak koşullar hakkında filozofların genel kurallarını göz önünde tutmalıdırlar.” Bu madde, filozofların görüşlerinin devlet erkinin temsilcilerinin görüşlerine üstün tutulmasını değil, sadece filozofların düşüncelerinin dinlenmesini içerir.

Devletler, filozofları düşüncelerini bildirmeye teşvik etmeli, yani onları savaşa ve barışa ilişkin genel kurallar üzerinde serbestçe ve açık konuşmakta serbest bırakmalıdır. Bunun için özel anlaşmalar yapmaya gerek yoktur. Çünkü filozoflar kendi hallerine bırakıldıklarında, bir başka ifadeyle devlet tarafından susturulmadıklarında, zaten kendiliklerinden konuşacaklardır.

Ezcümle Kant, burada –müspet anlamda- ortayolcu bir tavır takınır; “Edebi Barışın Teminatı” bölümünde, Platon’dan bu yana gelen “filozof kral” idesini uzlaşmacı bir çözüme kavuşturur. Akıl ile güç bir araya gelemeyeceğini düşündüğünden “filozof kral” düşüncesine olumlu yaklaşmaz ama bunun yerine kralların filozofların tavsiyelerine dikkate almalarını salık verir.²⁹

“Kralların filozof ve filozofların kral olmasını beklememeli ve bunu dilememelidir; çünkü iktidarda olmak aklın yargıda bulunma yeteneğini bozar, tüketir. Fakat kralların ya da eşitlik ilkesi atında yaşayan hükümler ulusların, filozofları ortadan kaldırmaya ya da susturmaya kalkışmamaları, tersine onları herkesin önünde açıkça konuşturmaları gerekir. Böyle yapmak, kendi işleri ve davranışları hakkında iyi bir hükümet yönetiminin başlıca koşuludur.”³⁰

V. SONUÇ

Ebedi Barış’ın üzerinden iki asrı aşkın bir süre geçti. Hirsch, “mukavemet edilemez bir veto” niteliğindeki Kant’ın “hiçbir savaş olmamalıdır” diye haykıran çılgılığı karşısında, insanlığın gidebileceği üç yolunu olduğunu söyler: Birincisi, toplumsal hayatın barışa yönelik akışını kesmektir. İkincisi, bu akışı elden geldiğince kolaylaştırıp

²⁹ Buğrahan Fertellioglu; Kant’ın Politik Felsefesinde Özgür Devlet Tasarımı, Hukuk Kuramı, C. 7, S. 1-2, Ocak-Ağustos 2020, s. 39.

³⁰ Kant, s. 250.

hızlandırmaktır. Üçüncüsü de hiçbir müdahalede bulunmadan kaderin gerçekleşmesini beklemektir.³¹

Kant'ın ayak izini takip edenler, ikinci yolu tercih ederler. Ayakları yer basmayan bir ütörist değildir Kant; aksine makul ve pratik bir düşünceye sahiptir. *“İnsan doğasının içine yerleştirilmiş gibi görünen bir eğilim”* olarak tanımladığı savaşın, bir seferde ve bir asırda bitirilemeyeceğinin farkındadır. Hatta sürekli bir barışın, muhtemelen, tamamen gerçekleşmesini asla bekleyemeyeceğimiz bir “ideal” olduğunu da bilir.

Mamafih, savaşı doğuran nedenlerin tasfiye edilmesiyle barışa daha fazla yakınlaşacağımızı savunur. Dolayısıyla barışa yönelik sürekli bir yaklaşım içinde olmak mümkündür ve bu, insanlık için acil bir görevdir.³² Barış *“boş bir fikir (ide) değil ama çözümünü yavaş yavaş elde eden ve amacına her an biraz daha yaklaşan bir sorundur.”* Evet, insanlık savaştan yakasını kurtaramadı, hala savaş diye devasa bir derdimiz var. Lakin bunu karşısında barışı inşa etmeye dair ahlaki bir yükümlülüğümüz de var. Tepede ulaşılması gereken “ide” olarak duran barışa inanmak, onu umut etmek ve onun çalışmak, dünyayı daha iyi bir yere dönüştürecektir.

*“Kant, ahlak ve siyaseti birbiriyle ilişkili görür ve “siyasetin ahlak karşısında diz çökmesi” fikrini, savunur... Zamanın sonunda, yeryüzünde salt bir ahlaki amaçlar krallığının kurulması –olması gerekli ise de- mümkün olmayabilir; ama ahlaka bugünkünden daha yasal bir düzenin kurulması beklenebilir.”*³³

Neredeyse çatışmanın kural, barışın istisna olduğu bir zaman ve mekanda yaşamasına karşın Kant, yönetimlerin veya prensliklerin kayıtsız şartsız sahip oldukları düşünülen savaş ilan edebilme hakkını reddetmiş ve bunun karşısına bir insanlık ideali olarak kalıcı barışı koymuştur. Kendi döneminin ötesindedir, nitekim ondan çağlar sonra gerçekleşen ve insanlık için müspet bir adım olarak telakki edilen birçok hukuki ve siyasi gelişme, onun düşünceleriyle şekillenmiştir.

Misal; azınlıkların korunmasını, halkların kendi kaderini tayin hakkını ve dünya barışını koruyacak bir kurumsallaşma ihtiyacını vurgulayan Wilson İlkeleri de, halkın yönetimde söz sahibi olmasının

³¹ Hirsch, s. 280.

³² Bourke, s. 326.

³³ Riley, s. 13.

savaşı engelleyebilecek bir faktör olduğunun altını çizen “demokratik barış teorisi” de Kant’tan bağımsız düşünülemez. Keza barışı hukuk yoluyla güvence altına almayı amaçlayan Birleşmiş Milletler’in kurulmasında da, evrensel misafirperverlik ve vatandaşlık kavramlarını bölgesel düzeyde gerçekleştiren Avrupa Birliği gibi ulus-üstü yapılanmalarda da Kant’ın tesiri görmezlikten gelinemez.³⁴

Elbette gelecekte de, barışı kurmak ve korumak için var olan kurumlar gözden geçirilecek, yeni teşkilatlar inşa edilecek, uluslararası hukuk üzerine farklı düşünceler geliştirilecektir. Bütün bunlar yapılırken, yine temel başvuru kaynağı Kant olacaktır.

Reyhani, Kant’ın barış çalışmalarında bu kadar merkezi bir yer işgal etmesini, onun düşünce tarihindeki devasa otoritesine bağlar. Ebedi Barış’ın keskin görüşlerle dahiyane bir muhtevaya sahip olduğuna kuşku yoktur; lakin bu metin, çağlar ötesine taşan tesirini Kant çapında bir filozofun kaleminden çıkmasına borçludur. Evrensel ve kalıcı bir barışı önümüze bir vazife ve gaye olarak koyan kişi “*insanlık sevgisiyle dolu bir hayalperest değil, felsefenin her alanında köklü dönüşümler yaratmış olan Kant’tır.*” Binaenaleyh “*ebedi barışın olabilirliğine inanmak istiyoruz.*” Çünkü “*Kant’a inanyoruz.*”³⁵

Velhasıl-ı kelim, Kant’a olan ihtiyacımız sürüyor. Karl Jaspers’in özel asistanlığını da yapmış felsefeci Hans Saner’in ‘Ebedi Barış’a getirdiği yorum, bu ihtiyacımızı çok net ve güzel bir şekilde dile getiriyor:

*“Eğer bir barış ebedi olacaksa, barış iradesi mutlak ve koşulsuz olmalıdır ve eğer koşulsuzsa daha önceki bütün savaş gerekçeleri barış karşısında sıfırdır ve hiçtir. Bu nedenle barış ‘çağsal’ bir karaktere sahiptir. Barışla iki halkın hayatında tümüyle yeni bir zaman başlar. Barış o güne kadar olan politikanın sürdürülmesi değil, bilakis siyasi düşünce ve eylemde yeni bir çağın başlatılmasıdır. Bu da düşünce biçiminin radikal bir değişimine bağlıdır.”*³⁶

Gerçekten barışın kalıcı kılınması, evrensel düzeyde köklü bir fikri dönüşümü ve savaşı bir “kötülük” ya da bir “suç” derekesine indirecek bir geniş bir mutabakatı gerektirir. Hirsch’in deyimiyle “*harp herhangi bir kağıt parçasında değil, dünya ahalisinin çoğunun*

³⁴ Bozkurt, s. 517-519.

³⁵ Reyhani, http://nebilreyhani.yolasite.com/kant_ebedi_baris.php

³⁶ Aktaran: Ahmet Tulgar, BirGün, 07.07.2010.

vicdanında suç olarak tavsif edildiği gün, 'harp suçlusu' terimi yalnız, Kant'ın sözüne göre 'harbden usanmayan devlet şefleri'ne değil aynı zamanda onlara her hangi bir tarzda yardım eden suç ortaklarına da teşmil edilir."³⁷

Ebedi barışı mümkün kılacak zemin budur.

³⁷ Hirsch, s. 288.

KAYNAKÇA

- BARRY Norman P.: Modern Siyaset Teorisi, Çeviri: Mustafa Erdoğan-Yusuf Şahin, Liberte Yayınları, Ankara, 2004.
- BASUT Levin: Kant'ta Ebedi Barış Çerçevesinde Dünya Yurttaşlığı Kavramı ve İnsanın Değeri, <https://konigsberggradyosu.com/2020/08/31/kantta-ebedi-baris-cercevesinde-dunya-yurttasligi-kavrami-ve-insanin-degeri/>, Erişim Tarihi: 01.11.2021.
- BOURKE John: Kant's Doctrine of 'Perpetual Peace, Philosophy, Vol. 17, No. 68, November 1942.
- BOZKURT Enver: Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması, Anayasa Yargısı, Yıl 2007, Cilt 23, Sayı 1, 2007.
- FERTELLİÖĞLU Buğrahan: Kant'ın Politik Felsefesinde Özgür Devlet Tasarımı, Hukuk Kuramı, C. 7, S. 1-2, Ocak-Ağustos 2020.
- HIRSCH Ernst: Kant'ın Ebedi Barış Üzerindeki Felsefi Denemesi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 1946.
- KANT Immanuel: Sürekli Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme (b.y: Seçilmiş Yazılar, s. 223-266), Çeviri: Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- MAGEE Bryan: Büyük Filozoflar, Çeviri: Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001.
- REYHANİ Nebil: Ebedi Barışın Olabilirliğine Kant'ın İnancı, http://nebilreyhani.yolasite.com/kant_ebedi_baris.php, Erişim Tarihi: 01.11.2021.
- RILEY Patrick: Immanuel Kant, (b.y: Blackwell'in Siyasal Düşünceler Ansiklopedisi, II. Cilt), Çeviri: Bülent Peker – Nevzat Kırac, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995.
- TANNENBAUM Donald ve David Schultz: Siyasi Düşünce Tarihi, Çeviri: Fatih Demirci, Adres Yayınları, Ankara, 2005.
- TATLI Zehra: Kant'ın Ebedi Barış İdeali Bağlamında Habermas ve Rawls'ta Uluslararası Hukuk, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2014.
- TULGAR Ahmet: BirGün, 07.07.2010.